

BAZALA O PROBLEMU LIČNOSTI/OSEBNOSTI¹

FRANJO ZENKO

(Zagreb)

UDK 1(091)

Izvorni znanstveni članak

Primljen: 15. XII. 1997.

1. Relativno je malo poznato da je Bazala napisao raspravu pod naslovom *Problem ličnosti/osebnosti* u ranom razdoblju svoga djelovanja. Razlog nepoznatosti možda je i to što je ta rasprava relativno teško dostupna jer je objavljena u slovenskom časopisu »Veda« davne 1913. godine.² Kada je Vladimir Filipović, Bazalin docent i kasnije nasljednik na katedri za filozofiju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, uz nekrolog svom učitelju³ sastavio prvu bibliografiju Bazalinih radova⁴, onda ih je ne samo 'klasificirao' nego i po važnosti 'rangirao' u deset rubrika, i to na sljedeći način: »I. Djela«, »II. Akademijske rasprave«, »III. Akademijski govori«, »IV. Filozofijske rasprave i eseji«, »V. Izvještaj«, »VI. Članci u časopisima«, »VII. Predavanja«, »VIII. Pedagogijske rasprave«, »IX. Ocjene« i »X. Pučko prosvjetne teme«. U bibliografiju nisu uvršteni, kako Filipović napominje, »Bazalini znatni prilozi štampani u Pedagoškoj enciklopediji kao ni oni u Hrvatskoj enciklopediji, gdje je kroz svih 5 izašlih svezaka bio i glavni urednik filozofskog dijela.« Filipović nije u bibliografiju uvrstio ni »mnoštvo političkih članaka i tema i prigodnih kulturnih bilježaka« što ih je Bazala napisao i objavio u mnogim našim časopisima i dnevnicima. Bazalinu raspravu o ličnosti Filipović je međutim rangirao visoko uvrstivši je u »Filozofijske rasprave i eseje«. To posvećena odgovara Bazalinoj intenciji s kojom je pisao taj esej kao i njegovom vlastitom rangiranju pitanja ličnosti kao filozofskog problema.

¹ Uz neznatne izmjene i dopune, ovo je referat što sam ga održao na simpoziju HFD-a »Albert Bazala (1877–1947) – Ideja filozofije u Hrvatskoj od osnutka Sveučilišta« u Zagrebu, 28. studenog 1997.

² Dvomesečnik za znanost in kulturo, Leto III, 1913. Rasprava je objavljena u četiri nastavka, i to na stranicama: 15–26, 121–136, 242–248 i 393–406.

³ »Albert Bazala – 13.VII.1877–12.VIII.1947.« Ljetopis JAZU, 56/1952, str. 311–314.

⁴ »Bibliografija«, isto, str. 314–318.

2. S obzirom na njihovu važnost i značenje za ljudski život, Bazala klasificira znanstvene i filozofijske probleme na dvije vrste. U prvu vrst svrstava takove probleme »koji ne prelaze preko granica posebne nauke, gdje su nikli« te takve koji čak ni na »samom ishodištu nijesu jasno vidljivi, te ih može zamijetiti samo izoštrano oko stručnjaka ili naći istančani interes. Utjecaj je njihov na tečaj naučnoga i općeno ljudskoga života tako neznan, da ih možemo i pregledati.«⁵ (Naravno da takvo stanovište može danas biti dvojbena nakon što su neka pitanja pojedinih znanosti, koja su se činila kao da su na rubu općeg interesa, postala važna jer zadiru u temeljne životne interese pojedinaca i društva.) Druga su vrst problema oni koji nisu ograničeni na »interes stručnjaka nego zanimaju svakoga čovjeka« jer »uznemiruju cijelu sliku života«, odnosno »uznemiruju očekivanja naša i cijeli naš život« i o rješenju kojih ovisi »mogućnost i vrijednost života«. Takav je prema Bazali problem ličnosti: »On može i mora da zanima ne samo filozofa nego i sociologa i kulturna historika, estetičara i pedagoga, a i prilike svakidašnjeg života često nas vode k njemu.«⁶

3. Smjestivši problem ličnosti u jednoznačni konsenzualno aksiologijski horizont – »svi je (tj. ličnost) drže za nešto vrijedno, isto tako je drže za nešto veće i važnije od svakidašnjeg čovjeka« – Bazala vidi problem ličnosti u tome što se različito određuju njezine »osebina« te različito tumače »vrijednosti« tih osobina. K razrješenju tog problema Bazala vodi čitatelja najprije negativnim putem, ocrtavajući ono što nije ličnost. Sve što je negacija ličnosti Bazala vezuje uz provodni pojam »svakidašnjeg običnog čovjeka«. Njegove su karakteristike, prema Bazali, prvo, da raspolaže »srednjom mjerom sposobnosti«, drugo, da se se ne udaljuje »znatno od staze utrte tradicijom, običajima, društvenim uređenjem i konvencijom«, treće, da nema snage ni odlučnosti da »povede život novim neužitim ili dosele nepoznatim putevima« i, četvrto, da mu je život određen »stalnim navikama, mišljenjem i nazorima okoline, formama svoga društva, u kojem je on k a o s v a k i d r u g i.« Bitne karakteristike tog svakidašnjeg običnog čovjeka koji je kao svaki drugi i koji stoga ne pridonosi obogaćivanju ljudskog života, Bazala sažima ovako: »Ovo 'kao svaki drugi', pokazuje nedostatak samostalnosti, osebnosti i individualne izrazitosti, a to opet čini, da po takovim pojedincima općena slika ljudskog života ne postaje ništa bogatija; oni je povisuju samo brojevno i vrijede u toj slici samo onda, kad se članovi broje.« (16)

Da bi otklonio nesporazum oko eventualnog sociologijskog fiksiranja opisanog svakidašnjeg običnog čovjeka kao suprotnost ličnosti na određeni društveni, čak možda na najniži društveni sloj, Bazala posebno naglašava da

⁵ *O problemu ličnosti/osebnosti*, str. 15.

⁶ Isto, str. 16.

je bez-ličnost moguća u svim slojevima društva od vrha do dna, dapače da može zahvatiti čitavo društvo. Bazala naime nastavlja: »Na tome ne može ništa promijeniti ni razlika staleža, društvena položaja, zanimanja, i svih drugih okolnosti, koje čine razgranjeni i raščlanjeni sistem društvena života.« (16) U takvu je društvu visoko »napredovanje i uspijevanje« na društvenoj ljestvici stvar »samo prilike i sreće, tj. slučajnosti društvene dinamike«, konformizma, zatajivanja sebe, potiskivanja uvjerenja i kritičkih stavova, uza svu popratnu psihosocijalnu patologiju što je uzrokuje specifično represivno društvo bez-ličnosti ili, Bazalinim riječima rečeno, »tlak(a) društvenoga i kulturnoga života.«⁷ Odnos prema pojedincu »samostalna duha i mišljenja« u takvu je društvu svagda isti: drži ga se »pogibeljnim, razvratnikom i prevratnikom.«⁸

Kritiku društva bez-ličnosti Bazala zaključuje opisom onoga što će se u kasnijim egzistencijalnim (Heidegger), egzistencijalističkim (Sartre) i personalističkim (Mounier) analitikama 'svakidašnjeg života' imenovati »neautentičnim životom«. Prije svih tih analitika takav svakodnevni neautentični život Bazala detektira i opisuje sažeto ovako: »Taj 'svijet', taj obični čovjek i ne vidi, da ne živi svojim životom, da sve što govori i radi, nije prošlo kroz njegovu dušu, niti je prihvaćeno njegovim uvjerenjem; ne vidi ili ne će da vidi, da mnoge misli i nazori, što ih iznosi, nijesu njegovi, da čuvstva, kojima se zagrijeva, nijesu njegova; da simpatije, što ih tako često iznosi, nijesu njegovi; da odluke i hotnje nijesu njegove; da uopće u njemu ne živi on, da u njem živi i radi tradicija, društvo, drugi ljudi, – 'svijet'.« (18) Upravo taj moment nesamosvojnosti u bez-ličnom, de-personaliziranom 'svijetu' bit će početak Bazaline pozitivne analitike »ličnosti/osebnosti«.

4. Polazeći od pozitivnog predrefleksivnog, ili psihologijskog polurefleksivnog mišljenja prema kojem ličnost karakteriziraju »takove oznake, koje ju čine s v o j o m«, Bazala svezuje »svojsva, po kojima netko jest ličnost« s »osnovnom činjenicom duševnoga života ljudskoga, sa s a m o s v i j e s t i«. (18). Da bi protumačio u čemu se sastoji samosvijet, Bazala se referira na Kantovu filozofiju spoznaje, prema kojoj je, po Bazali, »sva spoznaja sintetičke naravi«. Spoznaja je naime nešto »više« nego što je sadržano u »elementima« od kojih se sastavlja spoznaja te je, kako to veli Bazala, »baš ovaj v i š a k (je) odlučan za karakter spoznaje.«⁹ Sintetički pak karakter spoznaje temelji se u »bivstvu duha« koji je »po nuždi svoje prirode svjestan«. Svjesnost pak usko vezuje uz »činjenicu jastva«. Ta se osebina duha, tj. svjesnost, vezuje uz činjenicu da duh okuplja sva iskustva oko »jednoga središta« tako da ništa ne

⁷ Isto, str. 17.

⁸ Isto, str. 18.

⁹ Isto, str. 19.

može »postati iskustvom, što nije došlo u odnošaj k onoj središnjoj točki. Tu točku zovemo 'ja', a činjenicu ovoga odnošenja na naš 'ja' i spajanja raznolikih sadržaja u njem, zovemo s a m o s v i j e s t: mi znamo, da je 'ja' n u ž n o nazočan u svim radnjama duha.«¹⁰ Naravno, sadržaj jastva može biti različit već prema raznim slučajnim iskustvima i doživljajima. Uslijed tih i takvih raznovrsnih iskustava otvaraju se mogućnosti »individuacije duhovne prirode u konkretnim stvorenjima«. No, ono što je pritom bitno jest »svuda (je) zajednička č i n j e n i c a s a m o s v i j e s t i« koja je »najviši uvjet mišljenja; bez nje uopće nema spoznavanja«. Štoviše, budući da sintetička sposobnost potječe izravno iz naravi svijesti, onda i spoznajne sinteze dobivaju upravo po svijesti biljeg »nužde i općenitosti«, što će reći da je u individualnoj svijesti na djelu jedna funkcija »općena karaktera« po kojoj sinteze našega duha zadobivaju »pravu vrijednost«. One su naime znak i očitovanje »djelovanja duha uopće«. Stoga je i naš um spoznajna moć ukoliko i koliko je »dionik castva umnosti«. (20)

Tako je Bazala, pomoću Kanta, zadobio konstitutivne ontologijske elemente ličnosti: samosvijest, duhovnost i umnost. Biće koje ne bi imalo samosvijest, ne bi se moglo »uzdignuti nad slučajnost časa«: njegov život bio bi niz »nesuvislih« ili, u najboljem slučaju, »slučajno povezanih momenata«. Ličnost ne sačinjavaju »pojedini momenti života sami za sebe«, oni, kao i pojedina iskustva, predstavljaju samo »materijal« kojima vrijednost podaruje tek »cjelina«. ¹¹

Kao što samosvijest dovodi naš pojedinačni duh ili, kako Bazala, tumačeći Kanta kaže, »relativni duh« u doticaj s »carstvom duha uopće« i u svezu s »idejom duha«, tako ličnost po samosvijesti dovodi čovjeka u svezu s »čovječnošću«. Stoga mi čovječnosti u ličnosti dugujemo naše »poštivanje« jednako kao što se umnosti u našem duhu duguje »priznanje«. (21) Kako Kant u svojoj filozofiji osobe jednako kao i Bazala koji tragom te filozofije odgonetava »zagonetni obraz ličnosti«, ne razvijaju neku »psihologijsko-genetičku nauku« o ličnosti, nego »logički«, ili točnije, ontologički određuju konstitutivne elemente ličnosti, onda samosvijest zbog svoje bitne, integracijske funkcije ljudskog bića, po kojoj se ovo razlikuje od životinje, i ne smatraju još konstitutivnim elementom ličnosti, nego se ona mora smatrati, kako Bazala kaže u kantovskoj maniri, »prvim uvjetom, da bude moguća ličnost«. ¹²

5. Prvi i temeljni ontologijski element ličnosti prema Bazali je sloboda. Iz nje izvire sve ostale »oznake« ličnosti. Po slobodi međutim ličnost postaje

¹⁰ Isto, str. 20. Pojedine riječi istaknuo sam Bazala.

¹¹ Isto, str. 21.

¹² Isto, str. 22.

eminentnom temom etike, filozofijom morala, ne samo u Kanta nego i u Bazale. Kao što se već po samoj samosvijesti čovjek odjeljuje od životinje kao čistog prirodnog živog bića, tako se zbog umnošću vođena htijenja u životu čovjeku priznaje vrijednost po sebi. »Tko pak tako živi,« zaključuje Bazala s Kantom, »ima pravo tražiti od nas, da se i njim ne služimo samo kao stvarju, nego da s njim postupamo kao s ličnosti, u kojoj štujemo dostojanstvo umna bića.«¹³ Stoga, vjeran Kantu, Bazala podsjeća na osnovni zakon ćudoređa ovako: »Radi tako, da čovječnost u sebi ne upotrebljavaš samo kao sredstvo nego i kao svrhu.« Jer, pojašnjava Bazala, dopušteno je i prirodno razumljivo da nam um služi »udobnu životu« ukoliko nam omogućava i unapređuje 'umješno' ophođenje sa stvarima koje nam koriste, ali, kantovski upozorava Bazala, »da kao umna bića imademo i viših zadaća, koje tek podaju životu našem smisao i vrijednost, a nama samima ljudsko dostojanstvo.« (23)

Sabirući sve elemente pojma ličnosti u horizontu Kantove etike, tj. ličnosti kao lika savršenstva ljudskog života, kao ostvarenja čovječnosti u nama, Bazala zaključuje: »Sadržaj čovječnosti sačinjava umnost. Biće čovjeka rastavlja se u dvije strane, od kojih jedna – osjetnost i nagon – veže čovjeka uz prirodu, a druga – umnost – uzdiže ga u carstvo duha. Između te dvije strane postoji neprekidni boj, gotovo do zatora; ostvarenje ćudoredna ideala postaje u tom shvaćanju zadatak, koji nam je nametnut i koji treba da radom riješimo. Ličnost nije nešto, što imamo od prirode nego nešto, što si moramo izvoštiti vlastitim radom. Ličnost nije prirodni dar nego naša tečevina, ona nije ništa gotovo, nego tek nastaje i neprekidnim se radom osvaja, dočim se neradom gubi; ona nije činjenica nego određenje.« (23)

6. Do svog vlastitog filozofijskog pogleda na problem ličnosti Bazala se probija kroz kritičku analizu dviju antiteza Kantovoj filozofijsko-moralnoj koncepciji ličnosti: romantizmu i naturalizmu. Nasuprot Kantovoj, kako se tada govorilo, a i sam Bazala još tako govori, »racionalističkoj« filozofiji, prema kojoj je ličnost »produkt samih umnih sila«, romantizam brani tezu prema kojoj, kako je sažima Bazala, u konstituiranju ličnosti »suraduju i iracionalne sile, čuvstvo, nagon, nesvjesni porivi, što više: oni odlučuju u njoj. Tim se težište ličnosti pomiče s područja razuma,« tumači Bazala, »pa prelazi u iracionalnu oblast, pače bi se moglo reći, pada u nesvjesne ponore duševnoga života.«¹⁴ Iz mnoštva tema o ličnosti što ih je sam romantizam pokrenuo i na njegov poticaj mnoge teorije ličnosti, Bazala kritički analizira poglavito dvije romantičarske teze: tezu o individualitetu i tezu o genijalnosti kao bitnim prirodno danim sastavnicama ličnosti.

¹³ Isto, str. 23.

¹⁴ Isto, str. 121.

Prema Bazalinoj interpretaciji romantičarskog poimanja, individualitet jest nesvodiva, neprispodobiva, apsolutno originalna različitost koja elementarnom snagom izbija kroz pojedince po čemu se jedino mjeri njihova apsolutna vrijednost. Temeljna je karakteristika romantičarskog individualiteta da on izvire iz prirode, da je prirodna činjenica i da upravo po toj prirodnosti ima svoju nepobitnu vrijednost. Temeljni kritički stav prema toj u biti naturalističkoj tezi o ličnosti Bazala sažima ovako: »Od prirode dana nam je samo građa za manje više izraziti individualitet; do nas stoji, kako ćemo tu građu upotrebiti. Individualitet nije priroda, nego je kultiviranje prirode; njegova vrijednost stoji do uređenja i ujedinjenja prirodnih darova u liku čovječnosti. Bez toga uređenja vodi prirodna raznolikost k čudaštvu, kurioznosti, koja može imati muzealnu, ali ne životnu vrijednost. Individualitet je produkt rada vršena na samima nama i ima uvijek odnošaj k idealu čovjeka, i dobiva vrijednost svoju po tom, kakovim je postao reprezentantom te čovječnosti.«¹⁵

Sličan je kritički stav Bazalin i prema romantičarskoj, u biti naturalističkoj teoriji genijalnosti. Jer, prema romantičarskoj tezi genijalnost je prirodna pojava, čak prirodna sila koja jednako tako elementarnom snagom u obliku »genijalnog nadahnuća«, »strjelovite zamisli« i »duhovita smišljaja« prodire kroz pojedince koji se onda po snazi genijalnosti vrijednosno rangiraju na ljestvici tzv. velikih ličnosti. Mada je, za razliku od jedne konsekventno naturalističke antropologije, kakva je na primjer, po Bazali, nietscheanska, romantika »tu prirodnu silu« genijalnosti »oduhovila«, ipak, drži Bazala, »nije promijenila ništa na njezinoj naravi.«¹⁶ Stoga je problematičan odnos genijalnosti kao prirodne sile i čovjeka pojedinca kroz kojega se očituje genijalnost. Taj odnos je, prema Bazali, nalik odnosu Apolona i Pitije koja u svojim »snenim odgovorima« progovara u Apolonovo ime. No, kao što se Apolo nije s njome združio u jedno biće, zaključuje Bazala svoju analogiju, »tako je i genij romantike ovakav nesliveni element u čovjeku, nešto strano u njemu, nešto, što nije on sam, nego čemu je samo sredstvo.«¹⁷

Koju i kakvu vrijednost »ovakova lijena genijalnost« koja samo čeka da se, kao kod spriječene prirodne sile, makne neka prepreka, koja je najčešće društvene, povijesne, u krajnjoj liniji kulturalne naravi, može podati vrijednosti čovjeku pojedincu, više je nego očito, drži Bazala i zaključuje: »Trebalo li, da je uz veliku ličnost genij, onda on mora biti združen s njome, ako ne drukčije, a ono po nastojanju. Prirodna nadarenost opravdano se drži evolutivnom silom, koje očitovanje traži doduše povoljne prilike, ali to još nije sve.

¹⁵ Isto, str. 124.

¹⁶ Isto, str. 128.

¹⁷ Isto, str. 129.

Osim toga traži se i vježbu i njegovanje, jer se ne radi samo o tom, da bude intenzivno nego i potpuno, savršeno. Ličnost je sila, koja ne ide samo za jačinom nego i za opsegom i za dubinom.« Stoga se Bazala kritički odnosi i na, kako kaže, tadašnju modu sažalijevanja nad neuspjelim genijem, kad kaže: »Zapuštena genijalnost nije, kako se danas često sudi, vrijedna smilovanja ni isprika, nego optužba zbog lakoumna postupanja s prirodnim blagom, a prava veličina u opreci s lijenom genijalnošću upravo traži izvjesni otpor, na kojem će se razviti sposobnosti svoje. Zato se veliki duh i ne ukazuje odmah potpuno i jasno i osebujno, te je njegovo najjače očitovanje manje ili više uvijek plod ustrajne borbe.« (129)

To i takvo razračunavanje s romantičkim, a pogotovo s nietzscheanskim naturalističkim poimanjem ličnosti u liku nad-čovjeka koji se stavlja s onu stranu etike, tj. razlikovanja dobra i zla, o čemu je detaljnije riječ u petom poglavlju¹⁸, Bazala u posljednjem, šestom poglavlju uobličava svoju filozofiju ličnosti s jedne strane kroz kritiku »kulta prirode«, ali i kritiku Kantove racionalističke filozofije ličnosti u kojoj je, prema Bazali, umnost posvema istisnula prirodnost u konstituciji ličnosti/osebnosti. Pravi odgovor na pitanje ličnosti, ne kao psihologijski, nego filozofijsko-antropologijski problem, Bazala će tražiti u horizontu »prirodne kulture«, kako on naziva pravo rješenje antiteze idealizam-naturalizam u filozofijskoj antropologiji.¹⁹

7. Ocrtavši dvojaki položaj čovjekov, s jedne strane kao »prirodnog bića«, a s druge strane kao nečeg »povrh toga«, s jedne strane kao onoga koji je »nastao i rodio se kao priroda«, a s druge strane povoljnim razvojem prirodno danih uvjeta »dosegao je do u carstvo kulture«, Bazala se, na »razmeđu dvaju svjetova« čini da je priroda ljudskog života »zapletenija i zamršenija nego li je priroda i jednoga bića na zemlji.«²⁰ To je razlog zašto su i moguća tako dijametralno suprotna radikalna shvaćanja. Tako, prema Bazali, naturalizmu smeta »cijeli onaj novi milieu, u koji je čovjek došao izdigavši se iz prirode«, dok formalistički racionalizam svako uvažavanje prirodnog čimbenika doživljava kao opasnu natruhu prirodnosti koja prijeti duhu. U tom procjepu se

¹⁸ Isto, str. 242–248.

¹⁹ To je 'rješenje' Bazala svagda nanovo promišljao izazivan raznim naturalističko-antropološkim teorijama 19. i 20. stoljeća. Tako će svoj odgovor materijalističkom i idealističkom poimanju povijesti dati u svom objavljenom predavanju *Materijalizam ili idealizam u povijesti iz 1915*, na pretenziju znanstvenjačkog fizikalnoga racionalizma da dade mjerodavni pogled na temeljne problema svijeta i života odgovorit će studijom *Svijet i život u perspektivi fizikalnoga racionalizma* (1933), na rasizam koji je nanovo aktualizirao nacizam Bazala odgovara jednoznačnim stavom u članku *Napomene uz problem rase* (1939), da bi svoj domišljeni odgovor na antitezu priroda-kultura pružio u nacrtu svoje filozofije kulture pod naslovom *Prirodni osnovi kulture* (1941).

²⁰ *Problem ličnosti/osebnosti*, str. 399.

Bazala, tada 1913. kada još nema domišljenu svoju filozofiju iz njezina metalogičkog korijena, odlučuje za sljedeće rješenje problema ličnosti: »Po donošaju k carstvu uma očituje se ličnost kao samosvijest, prema carstvu dobrote kao volja. Oboje zajedno čini samoodređivanje; ličnost naime zna se začetnikom svojih stanja, jer joj je razvojem duševnoga života uspjelo osloboditi se od dinamike prirodnoga tijeka i zadobiti neovisnost prema okolini, a po svem tom život njezin izgleda, kao da se upravlja, a i upravlja se više iznutra prema vani nego izvan prema unutra. U tom se sastoji jačina duha, kojom se ličnost ne samo oslobadja od vanjštine, nego joj se i nameće, udešava je prema sebi.«²¹

Nije teško uočiti već i ovdje klicu kasnijeg Bazalina shvaćanja ličnosti kao lika izvrsnosti čovječstva, promišljane iz horizonta metalogičkog utemeljenja filozofije i iz nje promišljane »organizacije života iz volje«. Ovdje neka bude samo naznačeno i nabačeno Bazalino shvaćanje ličnosti, kako je ono, ne toliko eksplicitno koliko implicitno, sadržano i u studiji *Metalogički korijeni filozofije*, pisanoj deset godina kasnije, tj. 1923. Tamo stoji i ovo: »Položaji i zvanja ljudska samo se onda otimaju propasti slučajnosti, ako se uvrste u cjelinu (totalitet) života – razvijanje čovječnosti i imanentnim smjeranjem k neizmjernosti, sa zahtjevom, da se poluči 'komposibilni maksimum životnih vrednota' (po Sprangeru), što je formalna norma ideala ličnosti. Realan je osnov njezin materijal zabiljivosti, koji treba činom svladati, to jest provesti u njemu, održati i po mogućnosti usavršiti smisao ljudskog života. (...) Ličnost što oduhovljuje prilike života, leži na kraju rada, u cilju djelovanja.«²²

8. Zaključak

Bazala piše svoju filozofsku raspravu o ličnosti/osebnosti početkom stoljeća kada se još nije gotovo ni začela, a kamoli razvila postkantovska, moderna i intenzivna rasprava o osobi i osobnosti. Podsjetimo se samo da glavna djela koja su inaugurirala tu moderniziranu raspravu o personalizmu i personalističkoj antropologiji izlaze ili istodobno ili znatno kasnije, kao na primjer *Zur Phänomenologie und Theorie der Sympathiegefühle und von Liebe und Hass* (Halle, 1913) Maxa Schelera, kao i njegovo djelo *Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik*, posebno VI. poglavlje pod naslovom »Formalismus und Person« (objavljivano u nastavcima 1913–1916, a cjelovito kao knjiga 1921), zatim djelo *Person und Sache* (također najprije objavljivano u dijelovima 1923–1924) Wilhelma Sterna te napokon i Heideggerov ekskurs o personalizmu u *Sein und Zeit* (1927). Niz djela neoskolastikâ koji se bave

²¹ Isto, str. 404.

²² *Metalogički korijeni filozofije*. Rad JAZU, knj. 229., str. 358–359.

intenzivno problematikom personalizma i personalističke antropologije izlaze kasnih 1930-tih i naročito od 1940-tih nadalje (R. Guardini, *Welt und Person* 1940, B. Häring, *Personalismus in Philosophie und Theologie*, 1968). Intenzivne rasprave o ličnosti/osebnosti unutar personalistički orijentirane psihologije također su kasnijeg datuma kada se razvija tzv. diferencijalna psihologija (Pierre Janet, *L'évolution psychologique de la personnalité*, 1929; G.W. Allport, *Personality*, 1937). Od 1930-tih je poplava djela o ličnosti/osobnosti iz horizonta psihoanalize i dubinske psihologije. No, 1930-tih se javlja i Mounierov personalizam koji nastoji oko izgradnje jedne personalističke antropologije koja bi bila filozofijsko utemeljenje jedne personalističke civilizacije kao antiteze onoj temeljenoj na metafizičkom individualizmu i onoj kolektivistički usmjerenoj. Taj se pokušaj javlja u svom globalnom nacrtu u Mounierovom personalističkom manifestu pod naslovom *Manifeste au service du personnalisme* 1936. Sve to navedeno javlja se dakle mnogo kasnije nakon Bazaline rasprave o ličnosti/osebnosti.

S obzirom na uži kontekst hrvatske filozofije može se reći da je Bazalina rasprava prvi rad koji filozofijski tematizira problem ličnosti/osebnosti. Podsjetimo se da se knjiga koja sadrži mnogo elemenata filozofije ličnosti i koja je pisana u duhu modernog personalizma – a to je knjiga *Ličnost i odgoj* Vuka Pavlovića – javlja 1932.²³ Valja tu spomenuti i disertaciju Vladimira Filipovića pod naslovom *Problem vrijednosti – Historijska i kritičko-sistematska aksiološka rasprava* (1930) koja do danas nije u cijelosti objavljena, a koja je pisana pod utjecajem Lotzeove metafizike vrijednosti i Schelerovog aktualističkog personalizma.²⁴ Iz svega rečenoga proizlazi kao neosporna činjenica da je Bazalin esej o ličnosti/osebnosti prvi rad unutar hrvatske filozofije koji tematizira pitanje ličnosti/osebnosti, a time i probleme personalističke antropologije.

BAZALA O PROBLEMU LIČNOSTI/OSEBNOSTI

Sažetak

Polazeći od Bazalinog ranog rada *Problem ličnosti/osebnosti* iz 1913. godine u članku se tematizira i analizira filozofija ličnosti, koju Bazala razvija kroz uvodnu kritiku bez-ličnog postojanja »svakidašnjeg čovjeka«, pozitivnu recepciju Kantove teorije samosvijesti, kritičku recepciju Kantove na umnosti temeljene filozofije mo-

²³ Ponovno izdana zajedno s drugim Vuk-Pavlovićevim radovima o odgoju u knjizi: *Pavao Vuk-Pavlović: Filozofija odgoja*. Zagreb, 1996. (Hrvatska sveučilišna naklada)

²⁴ Njezin drugi, kritičko-sistematski dio objavljen je u knjizi: *Franjo Zenko, Novija hrvatska filozofija*, Zagreb, 1995. (Deseti svezak izdanja Školske knjige »Hrestomatija filozofije«).

rala, kritiku romantičarskog seminaturalističkog poimanja genijalnosti kao jedinog uvjeta da se bude »velika ličnost«, i konačno negativnu kritiku naturalističkog shvaćanja idealnog lika ljudskosti kao nad-čovjeka kojim se postaje voljom za moći. Bazalino poimanje smješta se u perspektivu njegove kulturologijski orijentirane antropologije što je razvija u antitezi prema naturalizmima 19. i 20. stoljeća, pri čemu uvažava ograničenu ulogu prirode u oblikovanju kulture kao autentičnog ljudskog svijeta, kako je to kasnije razvio u jednom nacrtu svoje kulturologijski zasnovane antropologije pod naslovom *Prirodni osnovi kulture* (1941).

BAZALA ÜBER DAS PROBLEM DER PERSÖNLICHKEIT/DAS FÜR-SICH-SEIENDES

Zusammenfassung

Ausgehend von der frühen Arbeit *Problem der Persönlichkeit/des Für-sich-seiendes* aus dem Jahr 1913 von Albert Bazala, wird im Artikel seine Philosophie der Persönlichkeit thematisiert und analysiert. Bazala entwickelt diese Philosophie durch die einleitende Kritik der unpersönlichen Existenz des »alltäglichen Menschen«, durch die positive Rezeption Kants Theorie des Selbstbewußtseins, durch die kritische Rezeption Kants auf der Vernünftigkeit gegründeten Moralphilosophie, durch die Kritik der romantischen seminaturalistischen Auffassung der Genialität als der einzigen Vorbedingung um die »grosse Persönlichkeit« zu sein, und schließlich durch die negative Kritik der naturalistischen Auffassung der Idealgestalt der Menschlichkeit als des durch den Willen zur Macht werdenden Übermenschen. Bazalas Persönlichkeitsauffassung wird in die Perspektive seiner kulturologisch orientierten Anthropologie gestellt, die er im Gegensatz zum Naturalismus des 19. und des 20. Jahrhunderts entwickelt, wobei er die begrenzte Rolle der Natur in der Kulturgestaltung als der eigentlichen menschlichen Welt respektiert, wie er dies später im Grundriss seiner kulturologisch angelegten Anthropologie unter dem Titel *Prirodni osnovi kulture/Die natürlichen Grundlagen der Kultur* (1941) ausgearbeitet hat.